

SAJENJE IN JESENSKA OSKRBA LUPINARJEV

dr. Anita Solar, BF Agronomija, Izpostava Maribor

Kmečki glas, priloga Sadje, 14. nov. 2001, let. 58, št. 46, str. 7,11.

Slastna jedrca orehov in lešnikov bodo v bližajočem se prazničnem času pogosto na naših krožnikih. Če smo jih skrbno pridelali sami, so skoraj zagotovo boljše kakovosti od večine tistih, ki jih ponujajo na številnih stojnicah po mestih. Da pa bomo s pridelkom domačih orehov in lesk zadovoljni tudi v prihodnje, nas pozno jeseni čaka še nekaj opravil.

Preventivno varstvo pred boleznimi

Letošnje leto je bilo zaradi suše manj ugodno za razvoj bolezni. Pri sejancih in sortah, ki zgodaj brstijo, nam je vseeno delala precej preglavic glivična pegavost (*Gnomonia leptostyla*). Prizadela je liste in plodove. Listi so dobili okroglasto ovalne pege z rjavim robom in sivkasto sredino. Pri močno napadenem drevju so pege prekrile večje dele listov, ki so odpadli že v septembru. Prizadeti so bili tudi plodovi s teh dreves. Nekrotične črne pege so ponekod povzročile, da so bili zaradi suše že tako drobni plodovi še bolj drobni in so imeli slabše razvita jedrca.

Na mladih, bujno rastočih orehih pa je več težav povzročal bakterijski ožig (*Xanthomonas campestris*). Največ škode je bilo na mladih poganjkih, ki so počrneli od vrha proti sredini. Tudi na plodovih so se ponekod razvile črne, rahlo vderte vlažne pege, zaradi katerih so počrtele olesenele luščine, zgrbančila in počrnela pa so tudi jedrca.

Povzročitelja obeh bolezni, tako gliva kot tudi bakterija prezimita tam, kjer delata škodo: gliva predvsem v odpadlem listju, bakterija pa v spečih brstih, v ranah na vejicah in tudi v okuženih plodovih, ki ostanejo preko zime na drevesu. Zato je priporočljivo, da okuženo odpadlo listje pograbimo izpod oreha in ga zažgemo. Če drevesa niso previsoka, jih temeljito poškopimo z rahlo povečano koncentracijo bakrovih pripravkov (0,5 % Cuprablau Z ali 0,3 – 0,4 % Champion).

Tudi pri leski je pozno jesensko škropljenje potrebno, če imamo med letom težave z boleznimi bakterijskega izvora. Te se v Sloveniji pojavljajo zadnja leta in to predvsem na sadikah italijanskega porekla. Letošnji deževni september je bil zelo ugoden za razvoj bakterijskega ožiga (*Xanthomonas campestris* pv. *corylina*) in raka leske (*Pseudomonas syringae* pv. *avellanae*). Na močnejše prizadetih rastlinah je prišlo do sušenja celih poganjkov, pokanja lubja ali do propada posameznih brstov. Nove okužbe z bakterijskim rakom bomo zanesljivo prepoznali v začetku prihodnjega leta po zakrnelih moških socvetjih – mačicah.

Obe vrsti bakterije prezimita na leski. Nadaljnje širjenje lahko vsaj nekoliko omejimo z bakrovimi pripravki (1 % Bordojska brozga ali 0,5 % Cuprablau Z), s katerimi smo prvič poškopili po spravi pridelka, drugo škropljenje bomo opravili, ko bo odpadlo 75 % listov, tretjič pa spomladi, na začetku brstenja. Če še nismo porezali koreninskih izrastkov, ki jemljejo hranila matičnemu grmu, jih porežemo pozimi. Rane, ki jih naredimo s škarjami, poškopimo z enim od bakrovih pripravkov

Gnojenje

Jeseni, od odpada listja dalje opravimo osnovno gnojenje pri orehu. V tem času potrosimo gnojila, ki vsebujejo fosfor, kalij, magnezij, bor in mikroelemente.

Upoštevamo, da potrebuje odraslo drevo za pridelek 25 kg orehov v polni rodnosti približno 1 – 1.4 kg kalija (K_2O), 0.6 – 0.8 kg fosforja (P_2O_5) in 0.6 – 0.8 kg magnezija (MgO). Zaželeno je čimbolj zgodnje jesensko gnojenje, ki izboljšuje prehranjenost in kondicijo dreves. Taki orehi dajo večji pridelek in so tudi manj občutljivi za bolezni. V jesenski čas sodi tudi apnenje tal, za katerega se odločimo vsakih nekaj let na osnovi analize tal.

Pri leski je v tem času zelo pomembno dognojevanje z dušikom. Vse od poletja dalje se intenzivno razvijajo moška socvetja – mačice, ki so konec jeseni dolge nekaj centimetrov. Za dober razvoj in zgodnje cvetenje, ki je pri leski nekaj običajnega, je potreben dodatni dušik. Zato jeseni potrosimo četrtno predvidene letne količine dušičnega gnojila. Upoštevamo, da potrebuje odrasla leska v polni rodnosti za pridelek 2.600 kg/ha, približno 120 – 160 kg čistega dušika na hektar letno.

Pred zimo dodamo leski tudi kalijeva in fosforna gnojila in po potrebi apnimo. Za prej omenjeni pridelek je potrebna letna količina kalija (K_2O) 100 – 120 kg / ha in fosforja (P_2O_5) 60 – 70 kg / ha.

Zaščita pred divjadjo

Nasadi orehov so pri nas redko zagrajeni. Ker so največkrat v bližini gozdov, pogosto pride do poškodb od divjadi. Največkrat jo povzroča jelenjad, ki si ob debela in nižje ležeče veje v krošnji drgne rogovje in olupí lubje. Poškodbe so lahko za mlad oreh celo usodne. Temu se izognemo tako, da poskrbimo za zaščito posameznih dreves. Najbolj zanesljiva je zaščita iz štirih lesenih količkov, ki jih čvrsto zabijemo v kvadrat po 20 cm od debela, okrog njih pa napnemo žično mrežasto pletivo. Uporabni so tudi oglati tulci iz umetnih mas, ki jih uporabljajo za zaščito sadik pri pogozdovanju v gozdarstvu. Manj primerne so vzdolžno prerezane drenažne cevi. Pod njimi se namreč debela zgodaj spomladi segrevajo, med letom pa se spodaj zadržuje preveč vlage, mravelj in raznega mrčesa.

Pri leski je individualno zaščito pred divjadjo težko izdelati, najsi bo gojena v obliki grma ali drevesa. Zato je edino učinkovito varstvo pred srnjadjo in tudi zajci, ki radi obžirajo predvsem mlade poganjke med letom, ograja okrog celega nasada.

Sajenje

Če smo se odločili za napravo novega nasada oreha oz. leske ali za sajenje posameznih sadik, moramo poznati osnovne zahteve posamezne vrste.

Oreh najbolje uspeva na globokih, srednje težkih tleh, ki vsrkajo velike količine vlage in hkrati dopuščajo, da se odvečna vlaga odcedi.

Za lesko so najbolj primerna lažja, peščeno ilovnata tla. Zaradi plitvih korenin slabo prenaša siromašna, kamnita in suha tla.

Niti oreh niti leska ne prenašata visoke podtalnice in imata podobne zahteve glede reakcije tal, ki naj bo slabo kislá do rahlo bazična (pH med 6 in 8).

Pri sajenju oreha na ohišnicah velja opozorilo, da ga ne posadimo preblizu hiše ali drugega objekta. Ker razvije večje korenine kot meri krošnja, mora biti od hiše oddaljen vsaj osem metrov. Zanimivo je tudi sajenje oreha v drevorede na neizkoriščenih robovih njiv ali ob cestah in poteh. Tudi v tem primeru naj bo razdalja med dvema drevesi najmanj osem metrov. V nasadih sadimo orehe v kvadratni razporeditvi 8 x 8 m do 10 x 10 m, v pravokotni: 9 x 7 m do 10 x 8 m ali v obliki enakostraničnega trikotnika na 8, 9 ali 10 m. Sadilne razdalje pri leski so najbolj odvisne od gojitvene oblike. Če jo gojimo v obliki grma, jo sadimo redkeje: 5 x 4.5 m do 6 x 5 m. Pri drevesni gojitveni obliki so razdalje 5 x 3 m do 5.5 x 4 m. Najmanjše sadilne razdalje veljajo za nagnjene površine, manj rodovitna tla in šibkeje rastoče

sorte, na večje razdalje pa sadimo tako oreh kot lesko v ravnini oz. na bolj bogatih tleh ali bujno rastoče sorte.

Čas sajenja je pomemben predvsem pri leski. Ker spomladi zelo zgodaj začne z rastjo, ima jesensko sajenje bistveno prednost pred spomladanskim. Oreh sadimo jeseni ali spomladi. Če nam vreme dopušča, lahko sadimo tudi pozimi. V vsakem primeru sadilne jame izkopljemo že jeseni. Za lesko zadostuje jama velika 70 x 40 cm, za oreh pa mora biti večja: 1.5 m v premeru in vsaj 60 cm globoka. Ob napravi nasadov priporočamo rigolanje do globine 50 cm za lesko oz. 60 – 80 za oreh.

Pred sajenjem pognojimo na zalogo: za lesko porabimo približno 1 kg mineralnega gnojila v razmerju kalij : fosfor 2 : 1 na sadilno jamo. Za oreh to količino podvojimo. V primeru, da smo površino zrigolali, smo gnojilo na zalogo potrosili po celi površini že pred rigolanjem. Potrebne količine smo določili na osnovi predhodne analize tal.

Postopek sajenja je enak kot pri ostalem sadnem drevju. Pri orehu je pomembno, da ostane cepljeno mesto vsaj 5 cm nad tlemi, lesko pa posadimo do globine, do katere je rasla v drevsnici.

Če imamo slabe izkušnje z voluharjem, posadimo lesko v zaščitno mrežo, medtem ko oreh te zaščite ne potrebuje. Njegove korenine namreč vsebujejo veliko grenkega tanina in voluharju ne teknejo.

Oreh potrebuje v prvih letih po sajenju oporo. Bambusov ali lesen impregniran količek, visok vsaj 1.5 m, postavimo na južno stran sadike. Leska opore ne potrebuje. Pomembna je kakovost sadik. Sadike oreha morajo biti dveletne, visoke najmanj 1 m nad koreninskim vratom z dobro razvitimi koreninami. Priporočljiva starost sadike pri leski je odvisna od gojitvene oblike. Za grm je najbolj primerna dve ali triletna že razraščena sadika. Drevo – kotlasto krošnjo na srednje visokem deblu pa je najlažje vzgojiti iz enoletne dobro ukoreninjene šibe.

Posebno pozornost moramo nameniti izboru sort. Pri orehu, ki je zelo občutljiv za pozne spomladanske pozebe, sadimo predvsem pozne sorte, kot so Franquette, Elit, MB-24, Parisienne, G-26, Novosadski kasni in Kasni grozdasti. Te sorte brstijo po prvem maju in se poškodbam zaradi poznih slan izognejo. Imajo kakovostne, srednje velike plodove s tanko, bolj ali manj gladko luščino in vsaj 45 % delež jedrca.

Pri leski priporočamo za sajenje na vrtove predvsem namizne, debeloplodne sorte, ki so privlačne na pogled. Take so Istrska dolgoplodna leska, Ennis, Merveille de Bollwiller, Butler, Fertile de Coutard, Tonda di Giffoni in Segorbe. V večje tržne nasade pa bomo sadili sorte z nekoliko drobnejšimi, okroglastimi lešniki, ki so posebej zanimive za slaščičarsko industrijo. To so Tonda gentile Romana, Tonda gentile delle Langhe, Negret in Pautet.

Vse naštete sorte lahko dobite na Inštitutu za sadjarstvo, vinogradništvo in vrtnarstvo pri Biotehniški fakulteti Ljubljana, naprodaj pa so tudi v večjih slovenskih drevsnicah.

Slika 1: Oreh v fazi tehnološke zrelosti.

Slika 2: Orehov drevored ob cesti.

Slika 3: Ennis, kakovostna namizna sorta leske.

Slika 4: Leska na nizkem deblu – pri nas manj razširjena gojitvena oblika.

Slika 5: Zaščita debla pri mladem orehu pred divjadjo.

slika 6: Fertile de Coutard (Barcelona), kakovostna namizna sorta leske.